

فصلنامه روستا و توسعه، سال ۲۰، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۶، صفحات ۱-۲۱

نقش طبیعت‌گردی در توسعه پایدار روستای دره مرادیگ همدان با استفاده از مدل تحلیل سوات (SWOT)*

سمیه هاتفی شجاع**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۷/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۰/۸

چکیده

بخش بسیار مهمی از فعالیت‌های جهانگردی مبتنی بر طبیعت بوده و از این‌رو، برای بهبود شرایط زندگی روستاییان و بهره‌مندی از زیبایی‌های طبیعی، توجه به گردشگری روستایی حائز اهمیت است. روستای دره مرادیگ همدان با بهره‌مندی از توان‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی از زمینه برنامه‌ریزی بر پایه مطالعات طبیعت‌گردی برخوردار است. در مطالعه حاضر، با استفاده از روش ماتریس تحلیلی سوات (SWOT)، توسعه گردشگری روستای دره مرادیگ بررسی شد و بر پایه نتایج پژوهش، چشم‌انداز بی‌نظیر دو طرف دره مرادیگ و جاذبه‌های طبیعی آن مهم‌ترین نقاط

---

* مقاله حاضر برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد معماری نگارنده با عنوان «طراحی باغکده توریستی دره مرادیگ همدان با تأکید بر هویت مکان» در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات با راهنمایی دکتر ایرج اعتصام و مشاوره دکتر سیدغلام‌رضا اسلامی است.
** دانش‌آموخته کارشناسی ارشد معماری - دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات - باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان - تهران - ایران (somayeh.hatefishogae@srbiau.ac.ir).

قوت، برخورداری از چشم‌اندازهای طبیعی مهم‌ترین فرصت بیرونی، نبود برنامه‌ریزی و امکانات اردو و اقامت موقت مهم‌ترین نقاط ضعف داخلی و تخریب باغ‌ها و فضاهای بکر و تغییر کاربری آنها مهم‌ترین تهدیدهای این روستا شناخته شدند.

کلیدواژه‌ها: طبیعت‌گردی، توسعه پایدار، راهبرد، تحلیل سوات، همدان (شهرستان)، دره مرادیگ (روستا).

***

مقدمه

امروزه، بخش بسیار مهمی از فعالیت‌های جهانگردی مبتنی بر طبیعت است و در اکثر نواحی، برای توسعه اقتصاد کشاورزی و فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی و نیز بهبود شرایط زندگی روستاییان و بهره‌مندی از زیبایی‌های طبیعی، توجه به گردشگری روستایی حائز اهمیت است. استان همدان با جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی و اقلیم مناسب، دارای توان گردشگری پذیر است و روستای دره مرادیگ در جنوب استان با پوشش گیاهی و چشم‌انداز زیبا می‌تواند در این زمینه، بسیاری از شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را به گونه‌ای چشمگیر ارتقا دهد. از این رو، شناخت دقیق و علمی قابلیت‌ها و تنگناهای این روستا ضروری می‌نماید. تحقیق حاضر، با هدف شناسایی قابلیت‌های گردشگری روستای دره مرادیگ همدان با راهکارهای کاربردی و رویکرد طبیعت‌گردی، در پی به فعلیت درآوردن توان‌های بالقوه منطقه بوده است. با توجه به اهمیت موضوع، پژوهش‌های زیادی در زمینه گردشگری روستایی صورت گرفته که در ادامه، به برخی از این گونه مطالعات اشاره شده است.

به باور بلانژی و مهتا (Blangy and Mehta, 2006: 233)، «احیای بوم‌شناختی» نگرشی مهم در برنامه‌ریزی گردشگری و طبیعت‌گردی است که می‌تواند به رشد سریع فعالیت گردشگری و توسعه پایدار در ابعاد مختلف آن بینجامد. در پژوهشی دیگر، در ارزیابی طبیعت‌گردی پایدار، معیارهای ساکنان بومی، مدیریت گردشگری و منابع اقتصادی، اجتماعی و محیطی در تحلیل روابط بین منابع در نظر گرفته شده است

(Tsaur et al., 2006: 640). بر پایه نتایج تحقیق فطری امیر و همکاران (Fitri Amir et al., 2015)، توسعه گردشگری پایدار روستایی به بهبود انعطاف‌پذیری جامعه محلی کمک می‌کند و با مطالعه مزایا و محدودیت‌های آن، حمایت از توسعه گردشگری در تمام ابعاد آن و از آن جمله مالی، کالبدی و فعالیت‌های انسانی در نظر گرفته می‌شود. نتایج دو پژوهش دیگر در زمینه روابط موجود بین گردشگری روستایی و طبیعت‌گردی پایدار با حفظ سنت‌های محلی (Gavrila-Paven et al., 2015; Dorobantu and Nistoreanu, 2012)، نشان داد که گردشگری محیط زیست به‌طور طبیعی به توسعه گردشگری نواحی روستایی بر اساس منابع طبیعی، فرهنگی-اجتماعی و کشاورزی کمک می‌کند.

ثبوتی و علوی (Sobouti and Alavi, 2015)، با تحلیل قوت‌ها و ضعف‌های گردشگری در روستای تارم زنجان با شیوه سوات^(۱) بر پایه اصول اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی، محیطی و سازمانی، به ارائه راهکارها و پیشنهادهای طراحی پرداختند. در پژوهش‌های بوکانی و امیری (۱۳۹۳)، با به‌کارگیری مدل سوات، گردشگری روستایی شهرستان مریوان بررسی و تبیین شد و نتایج نشان داد که در مجموع، شانزده نقطه قوت و فرصت در قالب مزیت‌ها و بیست نقطه ضعف و تهدید در قالب محدودیت‌ها و تنگناهای پیش روی روستاهای این ناحیه برای گسترش گردشگری قابل شناسایی است، که نشانگر بالا بودن آستانه آسیب‌پذیری این نواحی بوده و نیازمند بازنگری و ارائه سیاست‌های مناسب در راستای رفع ضعف‌ها و تهدیدهاست. ازکیا و کامور (۱۳۹۲)، با هدف توان‌سنجی و شناسایی مشکلات گردشگری روستای چاشم و همچنین، ارائه راهکارهایی برای توسعه پایدار گردشگری با تکیه بر سه بعد مهم گردشگری شامل ابعاد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و محیطی، به بررسی نقاط قوت و ضعف و نیز فرصت‌ها و تهدیدهای گردشگری در روستای یادشده پرداختند و یافته‌ها نشان داد که جاذبه‌های طبیعی و شرایط آب و هوایی مهم‌ترین نقاط قوت و کمبود امکانات اقامت گردشگران، مهاجرت روستاییان در فصل سرد به علت کمبود امکانات رفاهی و عدم سرمایه‌گذاری دولتی مهم‌ترین نقاط ضعف

گردشگری این روستا به شمار می‌روند؛ همچنین، افزایش تمایل مردم به گذران اوقات فراغت در مناطق ییلاقی، موقعیت جغرافیایی مناسب، همجواری با دو استان سمنان و مازندران و معرفی روستا به عنوان روستای هدف گردشگری مهم‌ترین فرصت‌های خارجی و کم‌توجهی دولت در اجرا طرح‌ها و تخصیص اعتبار برای توسعه گردشگری مهم‌ترین تهدید خارجی گردشگری روستای چاشم محسوب می‌شوند. اکبری سامانی و همکاران (۱۳۹۲) به ارزیابی پایداری گردشگری در نواحی روستایی پرداخته، نشان دادند که پایداری گردشگری به توسعه روستایی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، کالبدی- محیطی و نهادی می‌انجامد. در پژوهش‌های حاجی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۲)، به شناسایی توان محیطی منطقه نمونه گردشگری روستای هجیج و تدوین برنامه توسعه راهبردی گردشگری با استفاده از مجموعه عوامل درونی (نقاط قوت و ضعف) و مجموعه عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها) پرداخته شد و یافته‌های پژوهش حاکی از وجود یازده نقطه قوت، یازده نقطه ضعف، شش فرصت، و شش تهدید در این روستا بود. اکبرپورسراسکانرود و نوربخش (۱۳۸۹) به بررسی توسعه روستاها و شهرهای جزیره قشم پرداختند؛ این روستاها به لحاظ طبیعت‌گردی از حساسیت خاص در همه ابعاد بوم‌شناختی، اقتصادی و سیاسی برخوردارند. بر پایه مطالعه مشیری (۱۳۸۹)، دستیابی به توسعه پایدار در گرو توجه به ارکان اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی در یک جامعه است؛ و از این رو، این مطالعه با بیان اجزای مشترک مفهوم توسعه پایدار از دیدگاه‌های متفاوت، به ویژگی‌های توسعه پایدار روستایی شاندیز شهرستان مشهد پرداخته است. سرانجام، گودرزی سروش (۱۳۹۰)، در روند ارزیابی توسعه گردشگری روستایی در روستای ورکانه، به تبیین جایگاه گردشگری در توسعه روستایی پرداخته است.

مروری بر مطالعات یادشده گویای نقش مکمل گردشگری روستایی در توسعه اقتصادی روستاها و اهمیت عوامل محیطی و بوم‌شناختی، فرهنگی، اجتماعی، کالبدی و بومی در توسعه پایدار روستایی است. از دیرباز، دره مرادیگ برای مردم همدان یک مکان تفریحی

برای گذرن اوقات فراغت بوده و جاذبه‌های طبیعی و تاریخی روستا و کوهپایه‌های الوند در برنامه‌ریزی گردشگری اهمیت بسیار داشته است. در سال‌های اخیر، با توجه تغییرات متعدد مسکن، تغییر کاربری اراضی کشاورزی و نیز در پی عوامل طبیعی، تعاملات، فعالیت‌ها و مانند اینها در این روستا، تحولات زیادی در ساختار اقتصادی، اجتماعی و محیطی پدید آمده و توسعه گردشگری آن را با کالبدی شهرگونه تضعیف کرده است. با توجه به تغییرات ناهمگون روستا و کاستی مطالعات در زمینه شناسایی عوامل طبیعی، بوم‌شناختی، فرهنگی، و کالبد بومی گردشگری پایدار روستای دره مرادیگ به‌منظور برنامه‌ریزی و ارتقای صنعت گردشگری در این منطقه، مطالعه حاضر بر آن است تا با سنجش تأثیر محیط درونی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها) بر توسعه گردشگری روستایی، به ارائه راهبردها و راهکارهایی بپردازد. در این راستا، از مدل تحلیل سوات (SWOT)، با در نظر گرفتن عوامل مؤثر در منطقه شامل ضعف‌ها، قوت‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای گردشگری از دیدگاه گردشگران و سازمان‌های مرتبط بهره‌گیری می‌شود.

چارچوب نظری

اکوتوریسم کوتاه‌شده عبارت «Ecological Tourism» به معنی «گردشگری بوم‌شناختی» است که در ادبیات فارسی، طبیعت‌گردی نام گرفته و گرایشی نو و پدیده‌ای نسبتاً تازه در صنعت جهانگردی است و البته تنها بخشی از این صنعت را تشکیل می‌دهد (ضرابی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۰۴). تعاریف و تفسیرهای گوناگون از واژه «اکوتوریسم» وجود دارد، اما به‌طور عمومی شامل سفرهای زیست‌محیطی پایدار و بازدید و لذت بردن از طبیعت با ترویج محافظت از آن، تأثیرگذاری کمتر نسبت به بازدیدکننده و دست‌اندرکار کردن مردم بومی است (ضیایی و میرزایی، ۱۳۸۶: ۴۵). بر اساس برآورد سازمان جهانی گردشگری^(۲)، انتظار می‌رود که تا یک دهه دیگر، شمار طبیعت‌گردان از هفت درصد کنونی به بیش از بیست درصد کل مسافران برسد. مهم‌ترین انگیزه‌ای که امروزه، گردشگران را به دیدن

جاذبه‌های طبیعی تشویق و ترغیب می‌کند، حس کنجکاوی گردشگران کاوشگر در شناخت و مطالعه گونه‌های گیاهی و جانوری نایاب و ذخایر طبیعی است که موجب افزایش شناخت و تقدیر عمیق‌تر آنها از طبیعت می‌شود و در نهایت، حس حفاظت و حراست از محیط‌های طبیعی را در آنها برانگیخته و تقویت می‌کند (رضوانی، ۱۳۸۲: ۱۱۷). بسیاری از متخصصان راه حل بسیاری از مشکلات مناطق روستایی را توسعه گردشگری می‌دانند. از این رو، گردشگری عنصری اساسی در حرکت به سوی احیا و بازسای مناطق روستایی است (شارپلی، ۱۳۸۰: ۱۰۹). توسعه گردشگری و توسعه روستایی دو عامل مرتبط با یکدیگرند که توسعه هر کدام تأثیری مثبت بر دیگری دارد (Arntzen et al., 2007). هدف از گسترش گردشگری روستایی را می‌توان از دو بعد در نظر گرفت: الف) پاسخ‌گویی به تقاضای روزافزون جمعیت شهری برای اوقات فراغت و تفریح در مناطق روستایی و گردشگری پذیر، و ب) توسعه و گسترش مناطق روستایی. در حوزه ارتباط گردشگری و توسعه روستایی، تاکنون دیدگاه‌های گوناگون مطرح شده، که هدف همه آنها کاهش فقر روستایی، حل معضلات بیکاری و مهاجرت و افزایش خدمات رفاهی است (رکن‌الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۱). با توجه به دیدگاه‌های مختلف در زمینه گردشگری روستایی، می‌توان گفت که این نوع گردشگری از یک سو با فراهم آوردن فرصت‌های جدید برای بسیاری از روستاها همچون وسیله‌ای است که حیات دوباره به جوامع روستایی می‌دهد و موجب توسعه این نواحی می‌شود و از سوی دیگر، توسعه برنامه‌ریزی شده آن به شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی و زیست‌محیطی در سکونتگاه‌های روستایی دامن می‌زند (رضوانی و صفایی، ۱۳۸۴: ۱۱۴). توسعه پایدار در برنامه‌ریزی گردشگری حائز اهمیت است، چرا که بخش اعظم توسعه جهانگردی متکی به جاذبه‌ها و فعالیت‌هایی است که به محیط طبیعی، میراث تاریخی و الگوهای مناطق فرهنگی مربوط می‌شوند. رویکرد زیربنایی کنونی در برنامه‌ریزی صنعت گردشگری و نیز در سایر انواع توسعه رسیدن به توسعه پایدار است و بر اساس

روش و توسعه پایدار، باید منابع طبیعی، فرهنگی و سایر منابع گردشگری برای استفاده مداوم در آینده حفظ شود و در عین حال، برای جامعه کنونی سودمند باشد (رحیمی‌پور شیخانی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۴۴).

روش‌شناسی

پژوهش حاضر، از لحاظ هدف کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی بوده و در محدوده زمانی ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۴ انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش شامل دو گروه گردشگران روستای دره مرادبیگ و مسئولان نهادهای مرتبط با گردشگری میراث فرهنگی همدان بودند که از آن میان، با بهره‌گیری از جدول کرجسی و مورگان، ۴۴ نفر از گردشگران و نوزده تن از مسئولان به‌طور تصادفی برای تکمیل پرسشنامه انتخاب شدند. ابزار تحقیق پرسشنامه محقق‌ساخته بوده و برای دو گروه جامعه آماری طراحی شده است؛ این پرسشنامه به سنجش تأثیر عوامل طبیعی و بوم‌شناختی، فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی، چشم‌انداز و منظر، و زیرساخت‌ها بر توسعه گردشگری در جامعه روستایی می‌پردازد. برای تعیین روایی پرسشنامه، از روش محتوایی (صوری) و برای تعیین پایایی آن، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده که مقدار آن برابر با ۰/۷۵ بوده است. در جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز، ابتدا از مدارک معتبر استفاده شد و در گام بعدی، برای تجزیه و تحلیل آنها و ارائه راهکارهای توسعه گردشگری روستای دره مرادبیگ، روش تحلیلی سوات (SWOT) به‌کار گرفته شد؛ هدف کلی این روش شناسایی آن دسته از عوامل درونی و بیرونی است که در دستیابی به اهداف تحقیق اهمیت دارند. این ابزار، علاوه بر اینکه چارچوب مناسب را برای بازنگری در راهبرد، موقعیت و مسیر یک سازمان یا موضوع فراهم می‌سازد (گلکار، ۱۳۸۴)، در گسترش و توسعه خدمات و برنامه‌های جدید، ارزیابی ارزش این خدمات، برنامه‌ها، پروژه‌ها و ایده‌های جدید و سایر موقعیت‌هایی که نیاز به تصمیم‌گیری دارند، مفید است (ازکیا و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۴۲).

روستای دره مرادیگ همدان

منطقه دره مرادیگ در فاصله سه کیلومتری از مرکز همدان در دامنه کوه‌های الوند در جنوب غربی استان همدان واقع شده است. این منطقه از شمال به شهر همدان، از شرق به روستای ابرو تفریجان از غرب به روستای گنج‌نامه و شهرستانه و از جنوب به کوهستان الوند محدود می‌شود و مساحت آن هشت صد هکتار است. منطقه دره مرادیگ به صورت شمالی جنوبی کشیده شده و از سمت غرب و شرق به وسیله ارتفاعات محدود شده است. این دره سبز و خرم، به علت همجواری با شهر، از همان زمان که همدان «هگمتانه» نامیده و دولت ماد تشکیل شد، احتمالاً مورد توجه سلاطین و امرا قرار گرفت. بنا به نظر افراد مسن و صاحب نظران ساکن این روستا، «مرادیگ» و دو برادر او به نام‌های «نظربیگ» و «اله‌بیگ» در دوران یادشده در نقاط سه‌گانه‌ای از همدان فعالیت و حکمرانی داشته‌اند (بیگ، ۱۳۹۲).

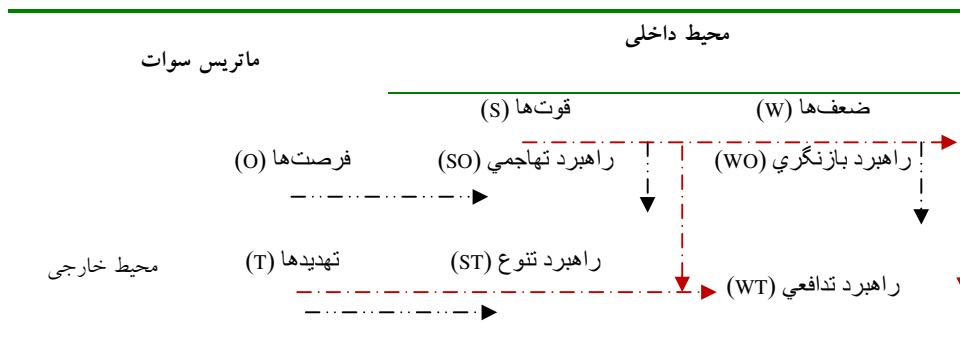
از مکان‌های معروف دره مرادیگ می‌توان به دره گرگ، دره غول، دره حاج احمد (جاحمد)، لژه، شرشرآب، گوشتخل دره، روستا سیلوار، قزله رود، و حمام خرابه اشاره کرد. اکنون بر اساس مصوبه شورای عالی شهرسازی مورخ ۱۳۶۷/۷/۴، دره مرادیگ به محدوده خدمات شهری افزوده شده است و جزو شهر همدان محسوب می‌شود. در این دره، رود «آلوسجرد» که از آب شدن برف‌ها و آب چشمه‌های فراوان تشکیل می‌شود، مسیری جنوبی شمالی دارد و در شیبی نسبتاً تند جاری است و پس از گذشتن از دره، به سوی شهر روان می‌شود، از وسط شهر از سمت جنوب و مشرق تپه هگمتانه می‌گذرد و به اراضی شمالی خارج شهر می‌رسد و در اراضی جلگه‌ای شهرستان همدان، با پیوستن رودهای متعدد بدان، سرانجام به رود قره‌چای می‌ریزد (گروسین، ۱۳۸۳: ۹۵). اختلاف ارتفاعی که این نقطه جمعیتی نسبت به مرکز شهر همدان دارد، سبب خنک‌تر بودن نسبی دمای هوا نسبت به سایر نقاط شهر همدان شده است.

بررسی و تحلیل سوات

برای دستیابی به اهداف تحقیق، با بهره‌گیری از مطالعات میدانی و تعیین قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای منطقه مورد مطالعه، پرسشنامه‌هایی تنظیم و بین گردشگران و مسئولان ذی‌صلاح توزیع شد. برای ساختن ماتریس سوات، باید این مراحل طی شود: ۱- تهیه فهرستی از فرصت‌های عمده موجود در محیط خارجی روستای دره مرادیگ؛ ۲- شناسایی تهدیدهای عمده موجود در محیط خارج منطقه؛ ۳- تعیین نقاط قوت عمده داخلی در منطقه؛ ۴- شناخت نقاط ضعف عمده داخلی در منطقه؛ ۵- مقایسه نقاط قوت داخلی و فرصت‌های خارجی با هم و قرار دادن نتیجه آن در خانه مربوط به گروه راهبردهای تهاجمی (SO)؛ ۶- مقایسه نقاط ضعف داخلی با فرصت‌های موجود در خارج و قرار دادن نتیجه آن در گروه راهبردهای بازنگری (WO)؛ ۷- مقایسه نقاط قوت داخلی با تهدیدهای خارجی و قرار دادن نتیجه آن در گروه راهبردهای تنوع (ST)؛ و ۸- مقایسه نقاط ضعف داخلی با تهدیدهای خارجی و قرار دادن نتیجه آن در گروه راهبردهای دفاعی (WT) (هانگر و ویلن، ۱۳۸۱؛ دانش‌مهر و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۱۷).

جدول ۱- ماتریس سوات و نحوه تعیین راهبردها

نتایج و بحث

در این قسمت، سعی شده تا علاوه بر نکات پیش گفته، برای اولویت بندی گزینه‌ها از دیدگاه مسئولان و گردشگران، مزیت‌ها و محدودیت‌های عمده ناحیه از طریق پرسشنامه ارزیابی شود تا علاوه بر مشارکتی کردن این روش، بتوان نتیجه را به صورت کمی و اصولی تر به دست آورد.

دیدگاه گردشگران

در مرحله بعد، عناوین مشخص شده برای اولویت بندی از طریق پرسشنامه در اختیار مردم و مسئولان قرار داده شد. تحلیل سوات نشان می‌دهد که از نظر گردشگران، در مؤلفه‌های موجود در نقاط قوت، «چشم‌انداز بی نظیر دو طرف دره مرادیگ» به مثابه بزرگ‌ترین جاذبه منطقه با وزن نسبی ۱ و میانگین رتبه ۴ به عنوان مهم‌ترین نقطه قوت داخلی و پس از آن، مؤلفه «وجود بستر مناسب برای ایجاد فرصت‌های شغلی» با وزن نسبی ۰/۴۱ و میانگین رتبه ۲/۸۳ به عنوان کم‌اهمیت‌ترین نقطه قوت داخلی در توسعه و گردشگری این منطقه به شمار می‌روند؛ همچنین، مؤلفه «برخورداری از چشم‌اندازهای طبیعی» با وزن نسبی ۰/۹۵ و میانگین رتبه ۳/۷۶ به عنوان مهم‌ترین فرصت بیرونی محسوب می‌شوند، در حالی که مؤلفه «نزدیکی دره مرادیگ به شهر همدان» با وزن نسبی ۰/۲۲ و میانگین رتبه ۲/۲۶ کم‌اهمیت‌ترین فرصت بیرونی در راستای توسعه گردشگری است. در مورد نقاط ضعف داخلی، «فقدان برنامه‌ریزی جامع» با وزن نسبی ۰/۹۱ و میانگین رتبه ۳/۸ به عنوان مهم‌ترین نقطه ضعف داخلی و همچنین، مؤلفه «فصلی بودن فعالیت‌های گردشگری» با وزن نسبی ۰/۲۸ و میانگین رتبه ۱/۴۳ کم‌اهمیت‌ترین نقطه ضعف گردشگری به شمار می‌روند. از این دیدگاه، «تخریب باغ‌ها و تغییر کاربری آنها» با وزن

نسبی ۰/۸۴ و میانگین رتبه ۲/۷۱ مهم‌ترین تهدید و مؤلفه «واگذاری منابع طبیعی به سودجویان به بهانه توسعه گردشگری» با وزن نسبی ۰/۲۸ و میانگین رتبه ۱/۶۵ کم‌اهمیت‌ترین تهدید محسوب می‌شوند.

دیدگاه مسئولان

از نظر مسئولان، در مؤلفه‌های موجود در نقطه قوت، «جاذبه‌های طبیعی شامل دره مرادیگ، دره دیوین در حاشیه جنوبی، چشمه قاضی، چشمه ملک، و آلوسجرد» با وزن نسبی ۰/۹ و میانگین رتبه ۳/۹۲ به عنوان مهم‌ترین نقطه قوت داخلی و پس از آن، مؤلفه «صنعتی نشدن بافت روستا» با وزن نسبی ۰/۴۲ و میانگین رتبه ۲/۵۷ به عنوان کم‌اهمیت‌ترین نقطه قوت داخلی در توسعه و گردشگری این منطقه به‌شمار می‌روند؛ همچنین، مؤلفه «برخورداری از چشم‌اندازهای طبیعی» با وزن نسبی ۰/۸۷ و میانگین رتبه ۳/۴۲ مهم‌ترین فرصت بیرونی محسوب می‌شود، در حالی که مؤلفه «نزدیکی دره مرادیگ به شهر همدان» با وزن نسبی ۰/۱۹ و میانگین رتبه ۲/۰۵ کم‌اهمیت‌ترین فرصت بیرونی در راستای توسعه گردشگری است. در مورد نقاط ضعف داخلی، «نبود امکانات اردو و اقامت موقت» با وزن نسبی ۰/۸۶ و میانگین رتبه ۳/۴۲ به عنوان مهم‌ترین نقطه ضعف داخلی و همچنین، مؤلفه «فصلی بودن فعالیت‌های گردشگری» با وزن نسبی ۰/۳۳ و میانگین رتبه ۱/۶۲ کم‌اهمیت‌ترین نقطه ضعف گردشگری به‌شمار می‌روند. افزون بر این، از این دیدگاه، مهم‌ترین تهدید خارجی «از بین رفتن فضاها بکر» با وزن نسبی ۰/۸۸ و میانگین رتبه ۳/۵۷ مهم‌ترین تهدید و مؤلفه «واگذاری منابع طبیعی به سودجویان به بهانه توسعه گردشگری» با وزن نسبی ۰/۲۸ و میانگین رتبه ۱/۳۵ کم‌اهمیت‌ترین تهدید محسوب می‌شوند.

جدول ۲- ماتریس تحلیل سوات عوامل داخلی از دید گردشگران و مسئولان

معیار	تحلیل سوات	مسئولان		گردشگران	
		وزن نسبی	میانگین رتبه‌ای	وزن نسبی	میانگین رتبه‌ای
قوت‌ها	S _۱ = داشتن اقلیم مناسب در فصل تابستان برای جذب گردشگر	۰/۵۱	۳/۲	۱/۶۳	۲/۸۴
	S _۲ = جاذبه‌های فرهنگی مثل امامزاده پیر رحمان، باغ و عمارت بدیع‌الحکما	۰/۷	۳	۲/۱	۳/۱
	S _۳ = صنعتی نشدن روستا	۰/۴۲	۲/۵۷	۱/۰۷	۳
	S _۴ = بالا بودن میزان امنیت منطقه	۰/۷۱	۳/۲۸	۲/۳۲	۳/۴۶
	S _۵ = بالا بودن میزان باسواد مردم	۰/۳۲	۳/۵۴	۱/۱۳	۲/۹۶
	S _۶ = جاذبه‌های طبیعی شامل دره مرادیگ، دره دیوین درحاشیه جنوبی، چشمه قاضی، چشمه ملک، آلو سجرد	۰/۹	۳/۹۲	۳/۵۲	۳/۸۸
	S _۷ = مهاجرپذیر و یکدست بودن بومی	۰/۵	۲/۴	۱/۲	۲/۷۳
	S _۸ = وجود بستر مناسب برای ایجاد فرصت‌های شغلی	۰/۶۲	۳/۲	۱/۹۸	۲/۸۳
	S _۹ = چشم‌انداز بی‌نظیر دو طرف دره مرادیگ به عنوان بزرگ‌ترین جاذبه منطقه	۰/۸۲	۳/۴۲	۲/۸۰	۴
	S _{۱۰} = ایجاد زیرساخت‌هایی مانند برق‌رسانی، گازرسانی، لوله‌کشی آب، تلفن	۰/۹۳	۳/۷۸	۳/۵۱	۳/۵۷
	S _{۱۱} = روساخت‌ها و تأسیسات گردشگری در منطقه مانند احداث پارک و زمین ورزشی	۰/۶	۱/۹۵	۱/۱۷	۲/۵۶
	S _{۱۲} = وجود مجتمع تجاری تندیس در مسیر دره مرادیگ	۰/۶	۲	۱/۲	۲/۹
ضعف‌ها	W _۱ = فصلی بودن فعالیت‌های گردشگری	۰/۳۳	۱/۶۲	۰/۵۳	۱/۴۳
	W _۲ = نبود تبلیغات مناسب درباره منطقه نمونه	۰/۶۷	۳/۲۸	۲/۱۹	۳
	W _۳ = کمبود امکانات خدماتی در منطقه در صورت توسعه گردشگری	۰/۷۵	۳	۲/۲۵	۳/۲۳
	W _۴ = فقدان برنامه‌ریزی جامع	۰/۸۲	۳/۳۲	۲/۷۲	۳/۸
	W _۵ = فقدان تأسیسات و تجهیزات رفاهی برای طبیعت‌گردان	۰/۸	۳/۱۴	۲/۵۱	۳/۳۸
	W _۶ = نارضایتی گردشگران از زیرساخت‌ها و روساخت‌های گردشگری	۰/۸۴	۳/۴۲	۲/۸۴	۳/۱۵
	W _۷ = نبود نظام جامع دفع مواد زائد	۰/۵۸	۳/۴۲	۱/۹۸	۳/۱۵
	W _۸ = کمبود فضاهای عمومی و مبلمان شهری	۰/۷	۳	۲/۱	۲/۸۴
	W _۹ = کمبود تأسیسات تفریحی ورزشی	۰/۵۷	۲/۵۸	۱/۴۷	۳/۲۱
	W _{۱۰} = نبود امکانات اردو و اقامت موقت	۰/۸۶	۳/۴۲	۲/۹۴	۳/۳۸
	W _{۱۱} = نبود بازارهای محلی و عرضه محصولات صنایع دستی	۰/۷۵	۳/۱۴	۲/۳۵	۳

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۳- ماتریس تحلیل سوات عوامل خارجی از دید گردشگران و مسئولان

محیط بیرونی	تحلیل سوات	مسئولان		گردشگران	
		وزن نسبی	میانگین رتبه‌ای	وزن نسبی	میانگین رتبه‌ای
فرصت‌ها	O _۱ = آمادگی فرهنگی مردم منطقه برای پذیرش گردشگران	۰/۷۲	۳/۲۷	۲/۳۵	۳/۱۶
	O _۲ = افزایش تبلیغات برای تفریح و مسافرت بیشتر مردم	۰/۹۲	۲/۷	۲/۴۸	۳/۳۸
	O _۳ = استفاده از نیروی جوان برای اشتغال در منطقه	۰/۷۷	۲/۷۱	۲/۰۸	۲/۵۳
	O _۴ = افزایش فرصت‌های جدید شغلی برای جوانان، زنان و افراد کم‌مهارت	۰/۶۸	۳/۰۲	۲/۰۵	۲/۹۳
	O _۵ = رونق به مشاغل خرد و فعالیت‌های تابع گردشگری موجود در منطقه	۰/۸۱	۲/۷۴	۲/۲۱	۳/۱۶
	O _۶ = امکان استفاده از ظرفیت‌های گردشگری شهری	۰/۷۳	۲/۸۵	۲/۰۸	۳/۲۳
	O _۷ = ترویج حفاظت از گونه‌های گیاهی و جانوری خاص	۰/۳۳	۲/۲۴	۰/۷۳	۲/۲۳
	O _۸ = افزایش آگاهی جوامع محلی و گردشگران از مفاهیم توسعه پایدار	۰/۷۴	۳/۲۲	۲/۳۸	۲/۶۶
	O _۹ = برخورداری از چشم‌اندازهای طبیعی	۰/۸۷	۳/۴۲	۲/۹۷	۳/۷۶
	O _{۱۰} = نزدیکی دره مرادیگ به شهر همدان	۰/۱۹	۲/۰۵	۰/۳۸	۲/۲۶
	O _{۱۱} = ایجاد بازار محلی و عرضه صنایع دستی	۰/۳	۱/۹	۰/۵۷	۳/۲
تهدیدها	T _۱ = واگذاری منابع طبیعی به سودجویان به بهانه توسعه گردشگری	۰/۲۸	۱/۳۵	۰/۳۸	۱/۶۵
	T _۲ = تضعیف فرهنگ محلی و از بین رفتن آداب و رسوم	۰/۶۵	۲/۱۴	۱/۳۹	۲/۱۱
	T _۳ = افزایش تخلفات اجتماعی	۰/۵۱	۳/۵۲	۱/۷۹	۲/۸۸
	T _۴ = گازهای سمی متصاعدشده از خودروی گردشگران	۰/۶۶	۲/۶۸	۱/۷۶	۲/۱۷
	T _۵ = سوزاندن پسماند	۰/۵۸	۳/۰۵	۱/۷۶	۲/۷۶
	T _۶ = تخریب باغ‌ها و تغییر کاربری آنها	۰/۸۲	۳/۱۴	۲/۵۷	۳/۲۳
	T _۷ = افزایش تردد وسایل نقلیه و آلاینده‌های هوا	۰/۲۶	۲/۷۱	۰/۷	۳/۸۴
	T _۸ = ایجاد الودگی صوتی بر اثر ایجاد مناطق تفریحگاهی مثل شهر بازی	۰/۵۶	۲/۷۷	۱/۵۵	۲/۴۴
	T _۹ = شکار پرندگان	۰/۶۴	۱/۶۸	۱/۰۷	۱/۶۳
	T _{۱۰} = مشکلات زیست‌محیطی	۰/۶۲	۳/۱۴	۱/۹۴	۲/۹۲
	T _{۱۱} = از بین رفتن فضاها بکر	۰/۸۸	۳/۵۷	۳/۱۴	۳/۲

منبع: یافته‌های تحقیق

ارائه راهبردها و راهکارهای توسعه گردشگری روستایی

با توجه به یافته‌های تحقیق، راهبردهای متعددی ارائه شده که در اینجا، مهم‌ترین آنها تشریح شده است.

راهبردهای رقابتی تهاجمی (SO): در راهبردهای تهاجمی، تمرکز بر نقاط قوت درونی و فرصت‌های بیرونی بوده و در این زمینه، راهکارهایی بدین شرح ارائه شده است: ۱- تأکید بر گردشگری طبیعی و بومی به دلیل جاذبه‌های طبیعی در منطقه، ۲- تمرکز عمده بر فعالیت‌های گردشگری و کشاورزی در راستای تحقق اهداف طبیعت‌گردی و توسعه پایدار روستایی، ۳- طراحی مرکز آموزشی- تحقیقاتی در زمینه گونه‌های گیاهی و جانوری برای حفظ گونه‌های کمیاب منطقه، ۴- افزایش تبلیغات گردشگری در منطقه، ۵- در نظر گرفتن فضاهایی مناسب برای بهره‌گیری از چشم‌انداز منطقه دره مرادیگ، ۶- تمرکز عمده بر فعالیت‌های گردشگری به منظور کسب درآمد و ایجاد اشتغال در توسعه روستایی، ۷- استفاده از نیروهای متخصص و تشکل‌های مردمی برای آموزش و ترویج گردشگری در منطقه، ۸- در نظر گرفتن فضاهایی برای فعالیت‌های فرهنگی، و ۹- طراحی نمایشگاه‌های صنایع دستی از جمله چرم، سفال و مانند اینها.

راهبردهای تنوع‌بخشی (ST): در راهبردهای تنوع‌بخشی، تمرکز بر نقاط قوت درونی و تهدیدهای بیرونی بوده و برای رفع تهدیدها، راهکارهایی بدین شرح ارائه شده است: ۱- تنوع‌بخشی به امکانات، خدمات و فعالیت‌های گردشگری به منظور جلب رضایت گردشگران، ۲- بهره حداکثری از فضای طبیعی منطقه با طراحی فضاهای مناسب تفریحی و ورزشی و مانند اینها برای جلوگیری از تخریب باغ‌ها، ۳- عدم ورود خودرو به منطقه تفریحی برای جلوگیری از آلودگی‌های صوتی و زیست‌محیطی، ۴- واگذاری فعالیت‌های گردشگری در منطقه به افراد واجد شرایط با نظارت منظم ارگان ذی‌ربط، ۵- حفظ بافت

طبیعی روستا و افزایش پوشش‌های گیاهی جاذب صدا و آلودگی محیطی، ۶- برگزاری فعالیتهای آیینی و فرهنگی برای حفظ آداب و رسوم محلی، ۷- گسترش گردشگری کشاورزی به منظور بهره‌برداری مناسب از مناظر، مزارع و باغ‌های روستا، و ۸- توجه به امنیت منطقه برای جلوگیری از بروز تخلفات اجتماعی.

راهبردهای بازنگری (WO): در راهبردهای بازنگری، با تأکید بر ضعف درونی، تمرکز بر بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی در راستای رفع نقاط ضعف نواحی روستایی بوده و بدین منظور، راهکارهایی بدین شرح ارائه شده است: ۱- برگزاری رویدادهای کشاورزی در مزارع به منظورافزایش فعالیتهای فرهنگی، ۲- توجه به طراحی فضاهای عمومی، خدماتی (مانند سرویس بهداشتی)، پذیرایی، پارکینگ، مبلمان شهری و نورپردازی مناسب، ۳- طراحی اردوهای اقامتی در مجموعه گردشگری، ۴- در نظر گرفتن فعالیتهای تفریحی و ورزشی، و ۵- طراحی بازارهای محلی و صنایع دستی به منظور رونق اقتصادی و فعالیتهای فرهنگی.

راهبردهای تدافعی (WT): در این راهبردها، با تأکید بر آسیب‌پذیری منطقه، راهکارهایی بدین شرح ارائه شده است: ۱- برگزاری جلسات و نشست‌هایی در راستای توسعه سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری منطقه، ۲- دعوت از سرمایه‌گذاران و ایجاد تسهیلات در منطقه، ۳- توجه به ورودی منطقه، محل اتصال شهر به روستا، تأسیسات تفریحی، زمین ورزشی، و موزه تاریخ طبیعی، ۵- آموزش به مردم روستا و نحوه برخورد با گردشگر و گردشگری در روستا، ۶- با تأکید بر جذابیت منطقه، در نظر گرفتن فعالیتهای فرهنگی از جمله نقالی، جشنواره زمستانی، مسابقات آشپزی محلی و آشنایی با غذاها و سبزی‌های محلی، ۷- طراحی سالن چندمنظوره برای برنامه‌های مختلف مذهبی از جمله اعیاد در مقیاس‌های محلی و استانی، ۸- تبلیغات مناسب از سوی مسئولان و افزایش جاذبه‌های منطقه به منظور رونق گردشگری، ۹- برگزاری همایش‌های مختلف در منطقه، ۱۰- توجه به حفظ و رشد گونه‌های گیاهی و جانوری در راستای آموزش و پژوهش برای علاقه‌مندان،

۱۱- ایجاد تسهیلات رفاهی لازم از جمله اردو و آلاچیق با توجه به گونه معماری منطقه و ترکیب با بافت طبیعی، ۱۲- ایجاد تسهیلات لازم و از جمله پارکینگ و اقامتگاه برای گردشگران خارج استانی، ۱۳- سازمان‌دهی محور رودخانه آلو سجرد به عنوان پارک نواری در راستای افزایش جاذبه‌های منطقه و کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی، ۱۴- طراحی برنامه‌های تفریحی و آموزشی برای افراد در تمام سنین، ۱۵- برگزاری نمایشگاه‌های صنایع دستی، سفال، جرم و مانند اینها، ۱۶- طراحی فضاهای نشیمن عمومی و بازی، و ۱۷- برگزاری رویدادهای کشاورزی در مزارع به منظور افزایش فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و مانند اینها.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج تحلیل سوات برای اولویت‌بندی عناوین و تحلیل پرسشنامه‌ها از دیدگاه گردشگران و مسئولان نشان می‌دهد که چشم‌انداز بی‌نظیر دو طرف دره مرادیگ با وزن نسبی ۱ و میانگین رتبه ۴ و جاذبه‌های طبیعی شامل دره دوین با وزن نسبی ۰/۹ و میانگین رتبه ۳/۹۲ مهم‌ترین نقاط قوت روستا به‌شمار می‌روند، که با یافته‌های مطالعات رکن‌الدین افتخاری و مهدوی (۱۳۸۵) در مورد دهستان لواسان کوچک، دانش‌مهر و همکاران (۱۳۹۱) در مورد روستای اورامان تخت، و ازکیا و کامور (۱۳۹۲) در مورد روستای چاشم شهرستان مهدی‌شهر همخوانی دارد. مهم‌ترین نقاط ضعف روستا از دیدگاه گردشگران و مسئولان فقدان برنامه‌ریزی جامع با وزن نسبی ۰/۹۱ و میانگین رتبه ۳/۸ و نبود امکانات اردو و اقامت موقت با وزن نسبی ۰/۸۶ و میانگین رتبه ۳/۴۲ بوده، که با یافته‌های مطالعات رکن‌الدین افتخاری و مهدوی (۱۳۸۵) در مورد دهستان لواسان کوچک، نادری مهدی و همکاران (۱۳۹۲) در مورد روستای ایبانه، کرمی و شریفی (۱۳۹۲) در مورد روستاهای مراغه، دانش‌مهر و همکاران (۱۳۹۱) در مورد روستای اورامان تخت، و ازکیا و کامور (۱۳۹۲) در مورد روستای چاشم شهرستان مهدی‌شهر همخوانی دارد. مهم‌ترین فرصت از دیدگاه هر دو گروه گردشگران و مسئولان برخورداری از چشم‌انداز طبیعی، به‌ترتیب، با وزن نسبی ۰/۹۵ و

۰/۸۷ و میانگین رتبه ۳/۷۶ و ۳/۴ بوده، که با یافته‌های دانش‌مهر و همکاران (۱۳۹۱) مبنی بر توجه بیشتر مسئولان به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در منطقه به‌مثابه مهم‌ترین فرصت بیرونی همخوانی ندارد. مهم‌ترین تهدید از دیدگاه گردشگران و مسئولان تخریب باغ‌ها و تغییر کاربری آنها با وزن نسبی ۰/۸۴ و میانگین رتبه ۲/۷۱ و از بین رفتن فضاهای بکر با وزن نسبی ۰/۸۸ و میانگین رتبه ۳/۵۷ عنوان شده، که با یافته‌های مطالعات نادری مهدبی و همکاران (۱۳۹۲) مبنی بر کمبود نیروی متخصص و آموزش‌دیده در بخش گردشگری و طبیعت‌گردی روستای ایبانه با امتیاز وزنی ۰/۴۰۸ و ناآشنایی اهالی در نحوه برخورد با گردشگران با امتیاز وزنی ۰/۳۳۵ به‌مثابه موانع اساسی و دانش‌مهر و همکاران (۱۳۹۱) مبنی بر نبود مدیریت آگاه به موضوعات طبیعت‌گردی به‌مثابه عمده‌ترین تهدید خارجی روستای اورامان تخت و همچنین، ازکیا و کامور (۱۳۹۲) مبنی بر کم‌توجهی دولت در اجرای طرح‌ها و تخصیص اعتبار برای توسعه گردشگری به‌مثابه مهم‌ترین تهدید خارجی گردشگری روستای چاشم شهرستان مهدی‌شهر همخوانی ندارد.

بر اساس یافته‌های تحقیق حاضر، پیشنهادهای زیر در حوزه‌های سازمانی و مدیریتی، زیربنایی و تأسیسات، زیست‌محیطی، و نیروی انسانی قابل ذکر است:

سازمانی و مدیریتی: ایجاد پایگاه گردشگری مستقل، برگزاری جلسات و نشست‌هایی در راستای توسعه سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری منطقه دره مرادیگ، آموزش به مردم روستا و نحوه برخورد با گردشگر و گردشگری در روستا، تبلیغات مناسب از سوی مسئولان، و افزایش جاذبه‌های منطقه در راستای رونق گردشگری.

زیربنایی و تأسیسات: اقدامات ارتباطی و حمل‌ونقل، اقدامات تأسیساتی و تجهیزات گردشگری از جمله طراحی ورودی روستا، توجه به تسهیلات رفاهی در صنعت گردشگری روستای دره مرادیگ، محوطه‌سازی، طراحی و تجهیز مسیر ورودی روستا و ایجاد و نصب علائم در مسیر، فضاهای تفریحی، زمین ورزشی و مانند اینها.

زیست‌محیطی: تفکیک مسیر ماشین‌رو و موتورسوار و ایجاد مسیرهای ویژه برای افراد دوچرخه سوار و پیاده، جلوگیری از تبدیل رودخانه به کانال فاضلاب و زباله، طراحی رودخانه آلودسجرد به عنوان یک فضای سبز و بوم‌شناختی، جلوگیری از روند فرسایش و تخریب منابع طبیعی، طراحی و توسعه مناظر و چشم‌اندازها بر اساس الگوهای منظر فرهنگی و بومی منطقه، ایجاد فعالیت‌های گردشگری رودخانه‌ای در اطراف رودخانه آلودسجرد.

نیروی انسانی: توسعه منابع انسانی از دو بعد مورد توجه است: توسعه و افزایش فرصت‌های شغلی و توسعه آموزش‌های نظری، علمی، فنی و حرفه‌ای، مشارکت افراد در فعالیت‌های اقتصادی و آموزشی و فرهنگی روستا در توسعه گردشگری، نظارت مستقیم نهادهای دولتی در این زمینه، به‌کارگیری مدیران و نیروهای متخصص، ایجاد شورای سیاست‌گذاری صنعت گردشگری با عضویت ارگان‌های مرتبط، به‌کارگیری کارشناسان آگاه و مطلع در زمینه جاذبه‌های گردشگری روستا برای ارائه اطلاعات درست و مناسب.

یادداشت‌ها

1. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (SWOT)

2. World Tourism Organization (UNWTO)

منابع

- اکبرپور سراسکانرود، م. و نوربخش، ف. (۱۳۸۹)، «نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار شهری و روستایی، نمونه موردی: جزیره قشم». مسکن و روستا، شماره ۱۳۲، صص ۶۱-۷۶.
- اکبری سامانی، ن.؛ بدری، ع.؛ و سلمانی، م. (۱۳۹۲)، «ارزیابی گردشگری پایدار روستایی، موردشناسی: بخش سامان- شهرستان شهرکرد». جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، شماره ۹، صص ۲۹-۴۹.
- رکن‌الدین افتخاری، ع. و مهدوی، د. (۱۳۸۵)، «راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT: دهستان لواسان کوچک». مدرس علوم انسانی، سال ۲، شماره ۲، صص ۱-۳۰.

- رکن‌الدین افتخاری، ع. و قادری، ا. (۱۳۸۱)، «نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چارچوب‌های نظریه‌ای)»، *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، شماره ۲، صص ۲۳-۴۱.
- ازکیا، مصطفی؛ زارع، ع.؛ و ایمانی، ع. (۱۳۸۷)، *رهیافت‌ها و روش‌های تحقیق کیفی در توسعه روستایی*. تهران: نشر نی.
- ازکیا، م. و کامور، ن. (۱۳۹۲)، «توسعه پایدار گردشگری روستایی در روستای چاشم شهرستان مهدی‌شهر». *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، سال ۵، شماره ۳، صص ۱۰۷-۱۲۴.
- بیگ، فرزین (۱۳۹۲)، *تدوین چارچوب طراحی در عرصه واسط شهر و روستا، نمونه موردی: شهر همدان و روستای دره‌مرادیگ*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- بوکانی، ر. و امیری، ر. (۱۳۹۳)، «تحلیل گردشگری روستایی شهرستان مریوان با استفاده از مدل SWOT». *مدیریت شهری*، شماره ۳۶، صص ۱۲۵-۱۴۴.
- حاجی‌نژاد، ع.؛ رحیمی، د.؛ و تقی‌زاده، ز. (۱۳۹۲)، «تدوین برنامه استراتژیک توسعه گردشگری در مناطق نمونه گردشگری روستایی، مطالعه موردی: روستای نمونه گردشگری هجیج در شهرستان پاوه». *دوفصلنامه آمایش سرزمین*، سال ۵، شماره ۱، صص ۵۱-۷۸.
- دانش‌مهر، ح.؛ کریمی، ع.؛ و صفری، و. (۱۳۹۱)، «بررسی نقش طبیعت‌گردی و آثار آن در توسعه مناطق روستایی با استفاده از مدل تحلیلی SWOT (مطالعه موردی: روستای اورامان تخت)». *پژوهش‌های روستایی*، شماره ۳، صص ۲۰۹-۲۳۴.
- دیوید، فرد آر. (۱۳۸۹)، *مدیریت استراتژیک*. ترجمه علی پارسایان و سیدمحمد اعرابی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- رحیمی‌پور شیخانی‌نژاد، م.؛ مدیری لیفشاگرد، ه.؛ رهبر هاشمی، م.؛ و شادپور، م. (۱۳۹۳)، «امکان‌سنجی احداث سایت موزه روستای تاریخی- باستانی بویه شهرستان املش با بهره‌گیری از مدل تحلیلی SWOT با رویکرد گردشگری». *چشم‌انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی*، سال ۹، شماره ۲۶، صص ۱۴۱-۱۶۳.
- رضوانی، م. و صفایی، ج. (۱۳۸۴)، «گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر نواحی روستایی: فرصت یا تهدید (مطالعه موردی: نواحی روستایی شمال تهران)». *پژوهش‌های جغرافیایی*، شماره ۵۴، صص ۱۰۹-۱۲۱.
- رضوانی، ع. (۱۳۸۲)، «نقش اکوتوریسم در حفاظت محیط زیست». *محیط‌شناسی*، شماره ۳۱، صص ۱۱۵-۱۲۲.

- سیدجوادین، س. (۱۳۸۸)، «تجزیه و تحلیل منابع انسانی در دستگاه‌های دولتی استان ایلام با استفاده از تکنیک SWOT (استراتژی منابع انسانی)». *کنفرانس بین‌المللی مدیریت استراتژیک*، سالن بین‌المللی همایش‌های رازی تهران.
- شارپلی، ریچارد (۱۳۸۰)، *گردشگری روستایی*. ترجمه رحمت‌الله منشی‌زاده. تهران: نشر منشی.
- ضرابی، ا.؛ موحدی، س.؛ و رخشانی‌نسب، ح. (۱۳۸۹)، «کاربرد مدل تحلیل خوشه‌ای در تحلیل فضایی اکوتوریسم (مطالعه موردی: اکوتوریسم سیستان)». *علوم محیطی*، سال ۷، شماره ۴، صص ۲۰۳-۲۲۰.
- ضیایی، محمود و میرزایی، روزبه (۱۳۸۶)، *کتاب واژگان تخصصی فراغت، گردشگری و هتل‌داری*. تهران: ترمه.
- گلکار، ک. (۱۳۸۴)، «مناسب‌سازی تکنیک تحلیلی SWOT برای کاربرد در طراحی شهری». *صفحه*، سال ۱۵، شماره ۴۱، صص ۴۴-۶۵.
- گروسین، ه. (۱۳۸۳)، *جغرافیای تاریخی و زیستگاه‌های دره‌ای الوند*. همدان: شهر اندیشه.
- کرمی، ف. و شریفی، ر. (۱۳۹۲)، «ارزیابی گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT، مطالعه موردی: روستاهای بخش مرکزی مراغه». *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، سال ۱۷، شماره ۴۶، صص ۱۹۹-۲۲۱.
- گودرزی سروش، م. (۱۳۹۰)، «بررسی تأثیر گردشگری در توسعه روستایی (مورد مطالعاتی: روستای ورکانه همدان)». *هویت شهر*، سال ۵، شماره ۸، صص ۹۳-۱۰۱.
- مشیری، ر. (۱۳۸۹)، «نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار و روستایی: مطالعه موردی شاندیز». *فصلنامه پژوهشی جغرافیایی سرزمین*، سال ۷، شماره ۲۸، صص ۱-۱۷.
- نادری مهدی، ک.؛ اذانی، م.؛ فرانی، ا.؛ و روستایی، م. (۱۳۹۲)، «واکاوای اثرات گردشگری در روستای ایبانه با استفاده از تکنیک SWOT». *تحقیقات جغرافیایی*، شماره ۲۸، صص ۳۱-۴۴.
- هانگر، جی. دیوید و ویلن، توماس ال. (۱۳۸۱)، *مبانی مدیریت استراتژیک*. ترجمه سیدمحمد اعرابی و داود ایزدی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- Arntzen, J.; Buzwani, B.; Setlhogile, T.; Letsholo Kgathi, D.; and Motsholapheko, M. R. (2007), "Community-based natural resource management, rural livelihoods, and environmental sustainability". *Phase Three Botswana Country Report*. Prepared for IUCN-South Africa and USAID FRAME, Centre for Applied Research.

- Blangy, S. and Mehta, H. (2006), "Ecotourism and ecological restoration". *Journal for Nature Conservation*, 14 (3-4): 233-236.
- Dorobantu, M. R. and Nistoreanu, P. (2012), "Rural tourism and ecotourism– the main priorities in sustainable development orientations of rural local communities in Romania". *Economy Transdisciplinarity Cognition*, 15(2067-5046): 259-266.
- Fitri Amir, A.; Abd Ghapar, A.; Salamiah, A. J.; and Khairun, N. A. (2015), "Sustainable tourism development: a study on community resilience for tourism in Malaysia". *Social and Behavioral Sciences*, No.168: 116-122.
- Gavrila-Paven, L.; Barsan Mircea, C.; and Lia-Dorica, D. (2015), "Advantages and limits for tourism development in rural area (case study: Ampoi and Mures valleys". *Procedia Economics and Finance*, No. 32: 1050-1059.
- Sobouti, H. and Alavi, P. (2015), "Analyze the strengths and weaknesses of rural tourism based on SWOT model in order to strategic planning (case study: Tarom, Province of Zanjan, Iran)". *Basic Sciences and Applied Research*, 4(7): 408-418.
- Tsaur, S. H.; Lin, Y. C.; and Lin, J. H. (2006), "Evaluating ecotourism sustainability from the integrated perspective of resource, community and tourism". *Tourism Management*, 27(4): 640-653.